

Profesor Marie Krčmová¹

Řekněme si to upřímně, tak jak to měla ráda naše paní profesorka, proč to dělat jinak: pokud se někdo narodí na Štědrý den, pak lehce naruší přípravu vánočních svátků. Jako vánoční dárek se malá Marie narodila do rodiny univerzitního profesora Josefa Hrabáka v roce 1940.

Málokdy se stane, že se tak šťastně skloubí genetické předpoklady a intelektuální prostředí doma, ale pokud se tak stane, má zvědavé a zvědavé dítě ty nejlepší předpoklady pro duševních růst... a těch předpokladů se Marii Hrabákové dostalo šťastným řízením osudu dost a dost. Přitom doba nebyla radostná, od Mnichova uplynuly dva roky, univerzita byla již přes rok uzavřena a nedaleké Kaunicovy koleje potměnely nejčernějšími stíny věznění a poprav. Mariin domov ale byl zla ušetřen a zůstal jí drahým domovem po celý život a tím kotvištěm, kam míří loď, a kořenem, z něhož roste zdravý strom.

Marii to táhlo k univerzitnímu prostředí celý život, vystudovala na brněnské univerzitě obor čeština a ruština (1962, promována filoložka) a bohemistice a slavistice zůstala věrná po celý život, všechny odbočky nakonec vedly vždy domů.

Její odborná činnost začala na dialektologickém oddělení Ústavu pro jazyk český Akademie věd od roku 1968, nakonec ji ale tlak doby přiměl k přestupu na filozofickou fakultu, protože v roce 1971 bylo nutné „uklidit“ do akademie Milana Jelínka, a Marie byla tím, kdo si to s ním vyměnil. Často sice litovala své milované dialektologie (ale vlastně ji nikdy neopustila, v její specifické formě), nakonec si však pedagogickou činnost oblíbila a vytrvala v ní ještě dlouho do důchodu. Zakotvila pak na Ústavu českého jazyka na filosofické fakultě a její odborná činnost se zaměřila na fonetiku a fonologii, sociolingvistiku, dialektologii, pedolinguistiku a stylistiku.

Následoval priorizovaný postup v odbornosti a akademických žebříčcích, po promoci následovala interní aspirantura a titul PhDr. (1966, v oboru český jazyk na základě práce *Přízvukování předložek na Brněnsku*), v roce 1972 získala titul CSc. (v oboru

¹ Předneseno na pohřbu prof. Marii Krčmové dne 17. března 2023.

bohemistika – současný český jazyk prací *Městská mluva brněnská*), habilitována byla nejdříve jmenováním v roce 1988, to bylo potvrzeno habilitačním spisem *Běžně mluvený jazyk v Brně* v roce 1991 a konečně v roce 1998 nejvyšší odborná meta: profesorka pro obor český jazyk.

Po letech strávených na Ústavu českého jazyka Marie Krčmová v roce 1995 spoluzaložila s Adolfem Erhartem Ústav jazykovědy (dnes: a baltistiky) a byla jeho první vedoucí. Na nově založeném ústavu akreditovala nové studijní obory obecné jazykovědy a baltistiky, pokračovala doktorská studia indoeuropeistiky. Kdo někdy zakládal obory a ústav, tuší, jaká to byla dřina, zvláště v době napjatých fondů a turbulentních změn. Vedoucí pak Marie Krčmová byla až do roku 2004, kdy jeho vedení předala autorovi této řeči s charakteristickým výrokem: „teď si to užijte chvilku vy.“ Nutno říci, že v tom okamžiku byla ona budovatelská fáze ukončena a ústav byl zcela soběstačný.

Nicméně někdo si ale prostě nedá říci a v devadesátých letech pomáhala navíc založit a provozovat i nové katedry češtiny na univerzitách v Opavě a Ostravě, které by bez jejího osobního nasazení (a ostatně i dlouhých cest vlakem tam a zpátky), ostatně Ostravská univerzita také ocenila Marii Krčmovou titulem emeritní profesorky.

Naše fakulta jí titul emeritní profesorky předala hned v roce 2009, ale kdo Marii Krčmovou znal, věděl, že to neznamena, že složí ruce do klína a bude točit prsty mlýnek, protože i pak se podílela na přímé výuce (ač s věkem stále méně a méně) a vedení diplomových a disertačních prací se s nasazením sobě vlastním věnovala až do posledních chvil. Vždycky si byla vědoma jisté marnosti titulů a poct, ale přesto ji právem zahřály u srdce, protože to byly pocty ne „vysezené“, ale odpracované a někdo ji vždy musel navrhnout, za svou odbornou činnost byla oceněna například *Zlatou medailí Masarykovy univerzity* a *Cenou města Brna* a řadou dalších ocenění, jako byla třeba *Cena děkana Filozofické fakulty Masarykovy univerzity*.

Jméno Marie Krčmové si v průběhu let získalo svou proslulost i za hranicemi naší země, neboť vedla dlouholetou a plodnou spolupráci se slovenskými, polskými, německými a rakouskými učiteli z univerzit v Bratislavě, Banské Bystrici, Řezně, Poznani a Vídni.

Pokud jsem na začátku hovořil o tom, jak novorozená Marie Hrabáková svým příchodem pozměnila jedny Vánoce v jedné brněnské profesorské rodině, pak je nutno dodat, jak jistě budou souhlasit ti, kteří ji znali a mnozí z nich jsou zde, že odchod takového člověka již žádnou radost v sobě nemá, zvláště pokud dotyčná osoba žila, jako žila Marie Krčmová. Tento smutný den nastal letos, šestého března, po krátkých komplikacích plynoucích z více dlouhodobějších zdravotních problémů, kterými Marie Krčmová trpěla se statečností a humorem.

Česká lingvistika i celá akademická obec ztrácí v profesorce Krčmové nejen přední odborníka na dialektologii, specialistku na českou fonetiku a fonologii, stylistiku a sociolingvistiku, ale také vynikající a oblíbenou pedagožku, britkou komentátorku, nebojácnou kritičku a laskavou rádkyni a páteř každého kolektivu.

Není zde prostor pro výčet nejzásadnějších titulů, napsaných samostatně či se spoluautory, aspoň tedy stručně: *Poznávání společnosti a rozvíjení jazyka v předškolním věku* (1980), *Běžně mluvený jazyk v Brně* (1981), *Fonetika a fonologie českého jazyka* (1984), *Metodika jazykové výchovy v předškolním věku* (1987), *Fonetika a fonologie. Zvuková stavba současné češtiny* (1990 a vícekrát v nových přepracovaných vydáních), *Jazyk a kultura vyjadřování* (1998). Nutné zmínit právě podíly na společných dílech, spoluautorství knih *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky* (2007, s Janou Pleskalovou, Radoslavem Večerkou, Petrem Karlíkem), *Kronika tak řečeného Dalimila* (2005, s Hanou Vrbovou a Marií Bláhovou), *Integrace v jazycích, jazyky v integraci* (2010, s mnoha spoluautory), *Současná stylistika* (2008; s Marií Čechovou a Evou Minářovou), *Příruční mluvnice češtiny* (1995, s Miroslavem Greplem, Petrem Karlíkem, Markem Nekulou a Zdenkou Rusínovou, více vydání); *Encyklopedický slovník češtiny* (2002, s Jarmilou Bachmannovou, Petrem Karlíkem, Markem Nekulou a Janou Pleskalovou) a *Nový encyklopedický slovník češtiny* (2017, s Petrem Karlíkem, Markem Nekulou a Janou Pleskalovou).

Méně známou stránku činnosti Marie Krčmová byla ta společenská, zde bych rád připomněl, že pomáhala obnovovat ženský spolek Vesna, v jehož představenstvu byla do roku 2003 a nejednalo se funkci sinekurní a bez práce, bylo to ve stejné době, kdy ze zárodku plálala nový ústav a práce pro Vesnu nebyla bez značné námahy a bez časových nároků, naopak. Nedoceněná, protože známa jen těm, jichž se týkala, byla její osobní pomoc lidem, zde zmíním třeba péči o jejího starého učitele Jana Chloupka, kterému ulehčovala konec života svými návštěvami, jak jen mohla, když byl mnohými bývalými kolegy okázale zapomenut, nejednalo se ale o jediný a izolovaný případ, jen jeden z mnoha, které zde nemohu jmenovat.

Možná si myslíte, že toto je konec, ale to se mýlíte, protože Marie Krčmová měla ještě více fazet. I v národním tisku si všimli toho, že s ní odešla opravdová znalkyně městské mluvy, tedy i toho, čemu se říká *hantec* a pod čímž si představuje kdekdo kdeco, ve skutečnosti její znalosti byly mnohem hlubší, od mluveného standardu k tzv. plotňáčtině. Samozvaných znalců hantecu je, že by s nimi šlo topit pod kotly Starobrněnského pivovaru, ale jen jedna osoba měla odbornou supervizi nad brněnskou verzí *My Fair Lady (ze Zelňáku)*, která byla přenesena do Brna i prostředím a jazykem a nemusíte hádat, kdo touto osobou byl. Muzikál byl díky technicky preciznímu hantecu hitem a hraje se pořád, jen s minimálními pauzami, přes dvacet let. Připomínám, že profesor Higgins (v Brně Hradský) je povoláním fonetik, což nás opět vrací k jedné z odborných zálib Marie Krčmové.

Pokud mohu vzpomínat jako její student, později podřízený kolega a pak nadřízený kolega, pak musím říci, že k profesorce Krčmové se člověk musel lidsky dostat postupně, nebyla typem, který by stál o lacinou popularitu a strpěl lenost a vyloženě nesnášela samolibost... byla v tomto jako to víno, co pil Karel IV s Buškem z Velhartic... kdo si uvykl, náhle zjistil, že je přítomnosti rovné a upřímné osoby, která nemá

zapotřebí nikomu lichotit a ještě více nesnese podlézavost vůči sobě, osoby, která odhalí seberozpoznané génie a neváhá jim propíchnout lichotivé sebeiluze. O takové lidi ostatně nestála a oni utekli, aby zůstali v příjemných představách o sobě samých. Ti, kteří se dostali dále, poznali přátelskou a napomáhající duši, od níž pochvala byla vždy jen zasloužená a upřímná, jako byla upřímná v kritice a která uměla poradit, a to velmi dobře, když byla požádána. Studenti, kteří ji poznali blíže, zůstali jejími celoživotními obdivovateli a v této chvíli nás takových taky pár je.

Za sebe si pamatuji dobře dodnes okamžik, kdy jsem pochopil, že jsem si zasloužil její důvěru. Nebylo to v okamžiku pověření nějakým administrativním úkolem či nějakou pochvalou za odvedenou práci, natož hlubokou myšlenou, ale šlo o toto: v devadesátých letech, kdy jsem dělal ještě doktorát, mne požádala, abych o dovolené nakrmil virtuální *tamagoči* rybičku, kterou měla tehdy instalovánu jako spořič a která se musel tu a tam „nakrmit“, jinak virtuálně pošla... řekla mi tehdy: „je to blbost, ale prostě bych nerada ji tady našla na monitoru břichem vzhůru.“

Na takovou Marii Krčmové vzpomínejme: jako osobnostně nesmírně pevnou osobnost s kritickým myšlením, s velkou laskavostí a pevnou páteří, jako člověka velkého i v maličkostech a jako dobrou vědkyni, pedagožku a také přítelkyni. Odpovívejte v pokoji, paní profesorko, snad se jednou setkáme na druhé straně, třeba i za zvuků *My Fair Lady*.